

Közös sors a Rába-vidéken

Alsószőlőnk dimbes-dombos határvidéken, a Rába völgyében, az osztrák határ mentén fekszik. A településnél lép a Rába Ausztriából Magyarországra és itt ömlik bele a szlovéniai Trdkovoból eredő – Felső- és Alsószőlőnköt is átszelő – Szőlőki-patak. Alsószőlőneknek, amely egy 1378. évi oklevélben még Felsőszőlőnkkel egy községként szerepel, a XVIII. században már Alsó Szőlőnk, németül *Unterzeming*, szlovénul pedig *Sinik* a neve. Ezen a vidéken már a honfoglalás előtt is éltek szlovének, de a XII. században a szentgotthárdi ciszterek is telepítettek ide szlovéneket. Anton Trstenjak, ljubljanei történész szerint az 1880-as években a német kézművesek szívesen telepedtek le a faluban, a helyi szlovének pedig Grazba jártak dolgozni, ahonnan német feleséget hoztak maguknak.

A Vas megyei települést a török, a német és az orosz is pusztította, ám mégis megmaradt. Ma a közel 450 lélekszámú – részben szórvány, részben utcás – település házait szlovének, németek és magyarok lakják. A közös múltból, a több kultúra együttélésének hagyományairól s a máig fennmaradt többnyelvűség gyökereiről beszélgettünk a község lakóival és a település múltját jól ismerő kutatókkal.

Bedöcs Józsefné: *Én felsőszőlőki születésű vagyok. Ott jártam iskolába, és az iskolában tanultam meg magyarul. Az anyanyelvem szlovén. Amikor Alsószőlőnkre kerültem, húsz éves voltam. Itt meg kellett tanulnom németül, mert az anyósom nagyon keveset értett magyarul. A férjem viszont mellettem megtanult szlovénul. Amikor szlovénul beszélünk, akkor az anyósom mindig ránk szól: nem akarjátok, hogy megértsen, amiről beszélgettek? Kénytelen voltam megtanulni németül.*

Buchesz Ferencné: *Soha nem volt különbség, hogy ez német ajkú, az szlovén vagy magyar. Mi az iskolában csak magyarul tanultunk, és mindenki jól megértette egymást. Még a szünetben, játék közben sem volt soha az, hogy te ilyen vagy olyan vagy. Mint általában a gyerekek összevesztünk és kibékiáltunk, azt azonban sosem éreztük, hogy különbség van a három nép között.*

Buchesz Ferenc: *Én olyan családból származom, ahol mindig németül beszéltek. Apám szokott vendül beszélni, de*



A többnemzetiségű Alsószőlőnk a Rába völgyében

nem otthon. Amikor Felsőszőlőnkéről jöttek, s azok szlovénul beszélgettek, akkor ő is. Édesanyám is tudott egy keveset, de annyira nem. Németül tudott a legjobban. Magyarul is értett, de beszélni nem tudott szépen, hiszen mint említettem, otthon mindig németül beszélgettünk.

Glanz Lászlóné: *Szlovén nemzetiségű vagyok, a férjem pedig németül és magyarul is tudott. Ő német iskolába járt, mert a nagymamánál, az ausztriai Farkasdifalván nevelkedett. Velem csak magyarul beszélt, mert én németül nem tudtam.*

Mukicsné Kozár Mária: *A szombathelyi Savaria Múzeum munkatársaként, néprajzos kollégáimmal régóta kutatjuk Alsószőlőnköt. A Szentgotthárdi Pável Ágoston Múzeumban is vannak tárgyak ebből a községből. Különösen 2000-ben foglalkoztunk mélyebben az ottani lakosokkal, szlovénekekkel, németekkel, magyarokkal és romákkal. Az együttélést tárgyi anyagok is igazolják. A Szombathelyi Püspöki Levéltárban például találtunk egy fényképet az 1970-es évekből, ahol az egyik mellékol-táron német feliratú terítőt láthatunk. Ezt az oltárterítőt megtaláltuk a plébániaházban, és fel is használtuk a kiállításon. Ezen kívül ráleltünk egy XIX. század elején nyomtatott imakönyvre, amelybe az akkori plébánosok kézzel beírták a Miatyánkot németül és szlovénul is. Alsószőlőnkön, mint fontos tárgyi emléket, megtaláltuk a Historia Domust, amelybe a mindenkori plébánosok rögzítették az itteniek együttélését. Szlovének, németek felváltva kérték a püspöktől, hogy legyen szlovén, illetve német nyelvű szentmise. Eleinte – amíg visszautalnak az iratok – kizárólag szlovén nyelvű misék voltak, a németek később azonban azt kérték, hogy legalább minden harmadik németül legyen. Az évek során, a XIX. és a XX. század elején többször is voltak tö-*

Az „Együtt” című televíziós adás szerkesztett szövegkönyve.

rekvések arra, hogy szaporodjon a német nyelvű misék száma, de a püspök úgy döntött, minden maradjon a régiben. Végül is úgy egyeztek ki a faluban a hívek, hogy – mivel később a magyarok is beköltöztek a faluba – az istentisztelet legyen magyar, de azért a mise közben szlovén és német szó, e nyelveken tartott prédikáció is elhangozzék.

Merkli Ferenc: Alsószőlőnk jelenlegi plébánosaként azt kell mondanom, hogy most, 2002-ben a hívek igényei – sajnos – csak a magyar nyelvre korlátozódnak. Ez azonban nem jelenti azt, hogy teljesen elhagytuk volna ezt a csodálatos gazdagságot, a német, a szlovén és a magyar nyelv együttélését a liturgiában. Számítalan alkalmunk van együtt ünnepelni a három nyelvet. A templom felújításakor, a határnyitáskor, a templom búcsúnapiján, első áldozáskor, bérnálóskor és bármilyen más ünnepségeken, amelyekre vendégeink érkeznek Szlovéniából és Németországból, nem feledkezünk meg arról, hogy – elsősorban énekekkel – anyanyelvükön szólítsuk meg őket.

Alsószőlőnk határában hajdanában számos tanya húzódtott meg. Az egyik a Götz-tanya, amely a Tanya nevezetű falurész felett található. E birtokra a két világháború között nagy számban érkeztek nyaralók Budapestről is, ma azonban már gyalogosan sem közelíthető meg. A Tanya falurész érdekessége az, hogy mindig is szlovének lakta területe volt Alsószőlőnknek. Az itt élők közigazgatásilag ma Alsószőlőnkhez tartoznak, de boltba, templomba Felsőszőlőnkre járnak, és oda is temetkeznek.

Az alsószőlőniek még ma is sokat mesélnek a Guttman család tagjairól, akik fűrésztelepet működtettek a Rába mellett. Arról is, hogy a folyón egykor fahíd vezetett át az ausztriai Nagyfalvára, ahol vízimalom örölte a helyi és az osztrák gazdák gabonáját.

A Guttman-malom írásos források szerint, a Batthyány-uradalom malmaként már 1686-ban is működött. A Batthyányiaktól Szapáry László gróf vette meg, aki aztán Fiumébe költözött. Tőle vásárolta meg 1911-ben Guttman Mihály a malmot és a fűrésztelepet. A Badafalván született Guttman Mihály német nemzetiségű volt, felesége pedig szlovén. A családban csak németül beszéltek. Gyerekeik azonban a felsőszőlőniei szolgálányoktól és munkásoktól szlovénul is megtanultak.



A szlovén származású Bedőcs Józsefné németül is megtanult

Dr. Kővári Józsefné: Apám halála után bátyám vette át a malmot, a fűrésztelepet és a gazdaságot is. Akkor már nagyon szigorú volt a határátkelés és a burgenlandiak sem tudtak már átjönni hozzánk, a Guttman-malomban őrleni a gabonát, de a fűrésztelepre és olajat sajtolni se. Az ötvenes években a kulákokat összeszedték, így gazdálkodó bátyámra is sor került. Elvitték Szentgotthárdra az ÁVO-ra és megkínózták. Öt hétig volt Kistarcsán, aztán hazaengedték, de később újból el akarták vinni. Ekkor gyermekével és feleségével, egy csónakkal, levezett Sauerbuchba. Oda, ahol a török csata volt egykor. Ott volt a Rábának egy mellékfolyója. A bokrok mentén Badafalvára jutottak, majd onnan Amerikába.

A XX. század első harmadát követő történelmi események jelentős nyomot hagytak az alsószőlőniek életében. 1945 márciusában megjelentek a szovjet katonák a településen. Ekkor a lakosság nagyobb része Ritkaházára vagy az erdőbe menekült.

Bajzek Ágostonné: Tizenhat éves voltam, amikor jöttek az oroszok. Messziről hallottuk a lövöldözést, felpakoltunk a szekérré és mentünk Ritkaházára. Ott voltunk három napig, mert az oroszok már átmasíroztak Ausztriába, s utána egy éjszakára hazajöttünk. A németek visszaverték az oroszokat, így másnap megint el kellett mennünk.

A németek, szlovének, magyarok és romák együttélését az 1946-os kitelepítés is megbélyegezte.

Dr. Zielbauer György, történész: Vas megyében közel egy időben indultak meg a kitelepítések. Az ún. Népgondozói Hivatal bonyolította le a teljes folyamatot. Névsorokat állítottak össze. Ezt megelőzően azonban már voltak különböző bizottságok, melyek a németiség háború alatti magatartását vizsgálták. Azt, hogy ki volt közülük volksbundista, hogy hívek voltak-e a magyarsághoz vagy sem. A németek politikai hűségének a felülvizsgálata már 1945. június végétől elindult. Nagyon sokat azért mentettek fel, mert vegyes házasságban élt. A felsőszőlőniek közül ezért nem került senki sem a kitelepítési listára.

Bedőcs Józsefné: Alsószőlőnről nagyon sok embert elvittek. Volt mise értük, este és reggel. Mindenki a templomhoz jött, a plébános kint búcsúztatta őket. Én is a tömeg között voltam. Nagyon nehéz volt, mindenki búcsúzott. Akit kitelepítettek, azok még hazamehettek, autókkal vitték el őket.

Alsószőlőnről közel száz személyt telepítettek ki Németországba. A hátrahagyott földet és a házat az ún. telepések kapták meg.

Monek József: Magyar ajkú „telepesként” Zsidáról jöttünk ide 1946-ban. Legelőször nem ebbe a házba költöztem, hanem az édesapámhoz. Ő egy másik házat kapott és ott volt az egész család. Majd két évre rá jöttem ide. Zsuppos épület volt, az is meg ez is. Minden évben rozsot kellett termelni, mert azzal zsupoltunk. Ezt a munkát nekem kellett elvégezni. A régi házat 1960-ban bontottuk le és építettük a helyére vissza a mostanit.

A háború utáni nehéz gazdasági helyzet miatt a település lakosságának több mint a fele elindult szerencsét próbálni a nagyvilágba. A legtöbben Amerikát választották.



Németek, szlovének, magyarok és romák közösen ünnepelnek

Bajzek Anna: '56-ban Budapesten kitört a forradalom. Az oroszok három napra kimentek, mi pedig kihasználtuk a lehetőséget. Vettük a szekeret, a teheneket, a három kisgyereket és átmentünk Ausztriába, mert nem akartunk átélni még egy világháborút.

Barbér Irén: A 60-as évektől élek Alsószölnökön. Amikor a határzárát kiépítették, akkor egy csomó föld kiesett, megnehezítve a falu megközelítését, s ez sok összeütközést jelentett. Földcsereket hajtottunk végre. A kieső földterületekért az állami gazdaság területéből kaptunk cserébe földeket. Az állami gazdaság könnyebben meg tudta közelíteni, mivel nagy gépekkel művelték a területet. Úgy vettem észre, hogy annak idején a sorsközösség tartotta össze az embereket. Nem voltak semmiféle villongások meg összeütközések, kinek-kinek közös volt a sorsa, egyforma feltételek mellett mindenkinek dolgozni. Ahogy teltek-múltak az évek, a falu lélegzethez jutott, beindultak az építkezések. Azok a felszözlönökiek, akik nálunk telepedtek le, mindannyian építkezni kezdtek, a falu arculata kezdett megváltozni. Ebben is sorsközösség volt, az emberek összetartottak, segítettek egymásnak. Így jutottak el a mai szintig.

A kis lélekszámú településekre általában a fiatalok elvándorlása a jellemző, Alsószölnök azonban megtartotta fiatal lakóit. Ez egyrészt Szentgotthárd közelségének, másrészt a jó közlekedési viszonyoknak köszönhető. Az itt élő szlovének és németek az utóbbi időben élénken ápolják nemzetiségi kultúrájukat, anyanyelvük azonban lassan az asszimiláció áldozatának tekinthető. A nemzetiségi nyelvet ma leginkább csak az óvodában és iskolában tanulják.

Skaper Hilda, a Német Kisebbségi Önkormányzat elnöke:

A gyerekek otthonról nagyon kevés nyelvtudást hoznak. Úgy kerülnek óvodába és iskolába, hogy nem beszélnek németül. Ez arra vezethető vissza, hogy a családokban sem beszélnek németül a gyerekekkel. Vannak fiatal szülők, akik már tanulták a nyelvet, de nem adják át ezt gyermekeiknek, így az iskolában azok előlről kezdenek mindent.

Bajzek László, a Szlovén Kisebbségi Önkormányzat elnöke: Az alsószölnöki szlovén önkormányzat elsődleges feladatának tartja, hogy az itt élő szlovének megőrizze kultúrájukat, nyelviüket és hagyományait. Ennek érdekében olyan kulturális délutánokat, hagyományőrző programokat szervezünk, ahol ezt gyakorolhatják.

Bartók Lászlóné, Alsószölnök polgármestere: A települési önkormányzat szorosan együttműködik a kisebbségi önkormányzatokkal, a szlovénnal és a némettel. Közös elképzelésünk, hogy a meglévő kapcsolatokat Szlovénia, illetve Ausztria felé bővítsük, és a kapcsolatok tartalmát gazdagítsuk. Ne csak a civil szervezetek, az iskolások s az óvodások találkozzanak, hanem napi kapcsolat alakuljon ki Ausztria, Szlovénia és Alsószölnök között. Ennek érdekében munkálkodnak a kisebbségi önkormányzatok is. Tárgyalásokat folytatunk a szomszédos ausztriai Szent Márton Polgármesteri Hivatalával, mivel szeretnénk megnyitni a határátkelőt Alsószölnök és Neumarkt között, ahol a határ egészen 1945-ig nyitva volt.

A határok átjárhatósága, az európai integrációs folyamatokba történő bekapcsolódás a jövőben, nagymértékben hozzájárulhat az itt élők anyanyelvének és kultúrájának fennmaradásához. A településen élő nemzetiségek nevezetes napjait évszázadok óta együtt ünnepli a falu, s a szlovén vagy a német dal ilyenkor nem ismer határokat.

Doncsecz Ibolya